

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК V

Рівне – 2017

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. V / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2017. – 89 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 25 квітня 2017 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА

Особливості поетики та жанрових форм малої прози

Юрія Косача 1920-50-х років 5

ДЕМЧУК НАТАЛІЯ

Мариністична символіка

роману «Майстер корабля» Юрія Яновського 10

КОЗАЧОК АЛІНА

Панський побут у творах Марка Вовчка 19

КОРІНЬ РУСЛАНА

«Текст Бетховена» в ліриці

«Розстріляного Відродження» 1920-1930-х рр..... 26

ЛАЗОРИШИНА НАТАЛІЯ

Літературні містифікації 1920-1930-х років 30

ЛЕПЕХА НАТАЛІЯ

Дебогорій-Мокрієвич як літературний персонаж

роману «Тодір Сокір» Галини Журби 35

МАКСИМЧУК ІВАННА

Відмова від власної культури як шлях до самознищення

(за драмою Лесі Українки «Бояриня»)..... 41

ПАРФЕНЮК ІРИНА

«Людина зупиняє свій час тоді, коли вона щаслива»:

антиутопійні та фантастичні виміри

у романі Яни Дубинянської «Свій час»..... 46

ПОПОВА ДІАНА

Школа і просвіта у творах Олександра Кониського 52

ПРОЦИК ХРИСТИНА

До проблеми осмислення пам'яті роду

в романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко 58

РОМАНЮК НАТАЛІЯ

Національні типи у п'єсі Миколи Куліша «Мина Мазайло»:

проблема вибору 64

САНДЕР ІРИНА

Соціум проти особистості: драма Чіпки Варениченка

(роман Панаса Мирного та Івана Білика

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?») 69

СОБЧУК ЛЕСЯ

Школа українського перекладу в епоху шістдесятництва..... 73

ТКАЧУК КАТЕРИНА

Мікеланджело Буонарроті: візуальні медіації

в ліриці «шістдесятників»..... 81

ШУСТВАЛЬ ЮЛІЯ

Образ героя в контексті української історії

(за романом Володимира Лиса «Століття Якова»)..... 85

Діана Попова

Науковий керівник – канд. філол. наук Тхорук Р. Л.

ШКОЛА І ПРОСВІТА У ТВОРАХ ОЛЕКСАНДРА КОНИСЬКОГО

У статті з'ясовано проблематику теми школи й освіти в кількох художніх текстах О. Кониського; встановлено вплив громадської діяльності на тематику творів письменника.

Ключові слова: літературне народництво, ідеологічний герой, тема школи.

The article revealed is cued of school and education themes in multiple artistic texts O. Konyskyi; the influence of social activity on the subject of the writer's works.

Keywords: literary populism, ideological hero, school theme.

В Україні у другій половині XIX ст. були спроби розбудови української школи як соціального інституту громадськими діячами, одним із яких був Олександр Кониський. Аналіз його статей показує, що головну ціль письменник бачив у формуванні національної свідомості українського народу через просвіту, а саме через поширення знань серед народу, навчання грамоти дорослих та дітей. В українській радянській енциклопедії знаходимо такі відомості про письменника: «Автор поезій, повістей, драм, оповідань, у яких обстоював націоналістичну ідею «безкласовості» української нації, пропагував теорію «малих діл», осуджував революційну боротьбу» [10, 357]. Оскільки українська література зазнавала різного роду утисків з боку радянської влади, на сьогодні місце творчості письменника погано визначене в літературному процесі.

Про творчий доробок О. Кониського було доволі написано ще до 20-х років XX ст. М. Драгоманов хоч і визнавав певні літературні заслуги Кониського, проте відмовляв йому у белетристичному таланті. Однак, Б. Грінченко у своїй полеміці із М. Драгомановим доводив Кониського-белетриста майже в ранг класиків. І. Франко, оглядаючи прозу українських письменників 70-90-х років, виділяв за талановитістю Панаса Мирного та І. Нечуя-Левицького, також згадав і про О. Кониського: «Талант без порівняння менший від обох попередніх, неглибокий, але незвичайно рухливий і ріжносторонній, він мав у Галичині далеко більше впливу від обох попередніх письменників» [12, 33].

Культурно-освітня діяльність О. Кониського частково відображена у працях С. Єфремова [5] та І. Франка [14]. Некрологами, де стисло подається інформація про життєвий шлях письменника, відгукнулись В. Антонович [1], І. Франко [13], П. Стебницький [9], С. Єфремов [6]. До важливих документів, що стосуються громадсько-освітньої діяльності О. Кониського у 60-х роках XIX ст., зарахуємо публікації листування письменника з М. Костомаровим [3], Л. Глібовим та С. Носом [2], підготовлені до друку літературознавцем М. Возняком у журналі «Україна» у 20-х роках XX ст. Також цінним

матеріалом є щоденник О. Кониського, який увібрав в себе спогади автора, його роздуми на морально-етичні, філософські, громадські та політичні теми.

Згодом розпочалося вивчення постаті О. Кониського на дисертаційному рівні. У 1990 р. Л. Ожоган захистила кандидатську дисертацію на тему «Проза О. Кониського в контексті ідейно-естетичних шукань української літератури другої половини XIX ст.». Культурно-освітню діяльність О. Кониського, його роль у становленні та розвитку системи освіти в Україні досліджувала І. Турчина. У дисертації розкрито погляди письменника на проблеми розвитку української національної школи й освіти [15].

Мета нашого дослідження – проаналізувати кілька творів письменника, в яких йдеться про освіту та її стан у суспільстві; з'ясувати, яка соціальна група найчастіше перебуває у полі зору письменника і наскільки теми художніх творів суголосні громадській діяльності О. Кониського. За матеріал дослідження обрані повість-хроніка «Семен Жук та його родичі» (1875) та оповідання «Козарський ланок» (1889).

Першим розглянемо питання впливу громадської діяльності на тематику творів. У 60-ті роки XIX ст. О. Кониський став активним громадським діячем, членом Полтавської громади, діяльність якої мала національно-культурницьке спрямування. Цікава розвідка про діяльність письменника, подана у 20-х роках XX ст. у журналі «Україна» Д. Граховецьким. Із його спогадів дізнаємося, що О. Кониський працював розпорядчиком суботньої школи для єврейських дітей і полтавської щоденної безплатної школи, а також дізнаємось про відкриття при недільних школах бібліотек, які мали книжки українською мовою [4, 56, 60-64]. В усіх цих школах письменник працює або вчителем, або бібліотекарем, друкує художні твори і кореспонденції в «Черниговских губернських ведомостях», «Черниговском листке», галицьких часописах «Слово», «Мета», «Галичанин», «Основа». Активну участь в останньому брала вся Полтавська громада. У журналі Кониський часто виступав під псевдонімом Олександр Переходовець та був постійним його кореспондентом. За завданням редакції їздив по містах і селах України і потім друкував у журналі свої враження від подорожей у формі листів та нарисів.

Громадська діяльність О. Кониського, безперечно, впливала на вибір тем у його творах. Роман «Семен Жук і його родичі» друкувався лише раз, у львівському журналі Правда в 1875 році. Репродукцію оригінального видання здійснив канадський дослідник української літератури М. Тарнавський. Свого часу І. Франко назвав повість-хроніку «найзамітнішою», хоч і «недокінченою пробою представити інтелігента-українофіла як тип «нового чоловіка» [11, 364].

Головним персонажем є Семен Жук – молода людина, котра щойно отримала юридичну освіту, але не бажає служити за професією, а хоче своєю працею приносити користь людям: «Не про се річ... я мислю не про байбацтво, а про ту стежку, на котрій моя праця принесла-б найбільшу

сумму громадської користі...» [8, 10]. Він прагне визволити селян з «економічної неволі» за допомогою позичкової каси, що йому й вдається. Початкову освіту Семенові, за задумом О. Кониського, дав вчитель Іван Іванович, який навчав дітей дворян. Приглянемося до нього та його педагогіки. У творі знаходимо опис зовнішності: «Голова лиса, тільки на висках та на потилиці кущики сивого волосся; вуси густі, сиві, але короткі, ніби підрізани; лице довге, усе в морщинах, під лівим оком бородавка, очи з-синя чорні наче крило у ворона, а в тих очах так и світився розум, ласка и якесь потайне, глибоке, старе горе» [8, 97].

Письменник зображує вчителя всебічно розвиненою людиною, яка розуміється на музиці, знає безліч мов та читає в оригіналі Франческа Петрарку, Вільяма Шекспіра та Джорджа Байрона. У процесі навчання Семена Жука простежується теорія природного виховання Жан-Жака Руссо. Згідно із філософом, виховання отримують із трьох джерел: від природи, від оточуючих людей і від речей. Провідною ідеєю у педагогічній системі О. Кониського було національне виховання, що мало ґрунтуватися на природі дитини, враховуючи її індивідуальні якості, забезпечувати гармонійну єдність розвитку особистості з фізичним, моральним і духовним розвитком нації. Тому програма підлаштовувалась під особливості учня. Вчитель із Сенею займались гімнастикою, потім читали книжки та ходили гуляти туди, де працювали робітники. Із самого Семенового дитинства Іван Іванович прививав йому любов як до природи, так і до простих людей, вчив жити по правді. Саме він вплинув на моральні засади та світогляд Семена Жука. Семен розумів, що народ знаходиться в духовному і матеріальному убозтві, тому щиро бажав вивести людей із цієї темноти.

Питання жіночої освіти посідає одне з чільних місць у працях О. Кониського. Письменник висловлював думки щодо підвищення соціального статусу жінок у суспільстві, пропонував зразок навчального плану для жіночих шкіл нового типу. Під його керівництвом 1860 р. Було відкрито жіночу гімназію у Полтаві. У романі між героями твору, Антоном Джуром, Рисяю та Семеном, виникла дискусія щодо відкриття жіночих університетів. Антон, як і Семен Жук, також має вищу освіту, письменник зображує його людиною, яка нехтує інтересами народу та живе за принципом «Де добре, там батьківщина». Джур пропонує жінкам, які хочуть навчатись в університеті, скластись грішми та відкрити навчальний заклад. Рися обурена, тому що ініціатива навчатись йде від жінок, які, на жаль, не мають таких коштів. Антон вважає, якщо й відкриється університет, то аудиторії будуть порожніми, оскільки жінки ще не готові до навчання у вищі. Семен Жук має іншу думку, він немов говорить словами самого письменника: «Я стою за те, що у чоловічестві усе лихо залежало, залежить й залежатиме ще довго од женскої темноти! Яким духом напоена мати, таким вона напоїть и своїх дітей...» [8, 178]. Семен вважає, що в жіночих університетах не буде кому навчати, бо: «Наша професура — се стара каліч, напоена таким духом, котрий своєю вонею вбиває молоді організми» [8, 179]. В університеті молодь повинна не лишенавчатись, але й розвиватись

духовно, а професори, вважає Жук, корисливі та егоїстичні бюрократи. Він також доводить, що жіноча просвіта повинна відбуватись на національній основі. Дискусія закінчилась на думці, що жіночі університети створювати треба, але ще занадто рано.

Також у повісті наявні сторінки і про народну школу для неграмотних. Член місцевого самоврядування Хмара вважає, що школа для селян не потрібна, тому що: «Де таки видано, щоб мужики самі стали здохочуватися до вчення?! та й на що воно їм, хіба треба вміть читать и писать на те, щоб орать землю?» [8, 752]. Безперечно, чим неосвіченіший народ, тим краще можна ним маніпулювати. Проте, селяни також проти зведення школи, бо на неї потрібно було виділити приміщення, а зайвої хати не було. Аргументи на користь шкільної освіти на громаду не подіяли. Селяни вважають, що вміння читати негативно впливає на людей: «Он у Бучівцях — покіль не було школи, люде були сяк-так, а як завели школу та навчились читать апостола, зовсім люде подурнійшали» [8, 759]. Люди були переконані, що існуючі сільські школи не принесуть користі їхнім дітям.

Про неосвіченість та забобонність селян свідчать два епізоди. Перший, коли до Жука прибігла дякониха і сказала, що її сину пороблено, бо він кричить і хапається за живіт. Виявилось, що у дитини були гельмінти, а жінка звинуватила у всьому дячиху, яка нібито навела порчу. Другий епізод про стару жінку, яка кострицею на городі вколола п'яту і казала, що її покарав Господь за те, що не пішла до церкви. Жінка шість тижнів лежала в хаті і чекала смерті. Такі випадки були не поодинокими. Саме тому О. Кониський запевнився, що українському народові потрібно вибиратись із цієї темряви, в яку його вкинуто. І зробити це можна лише через просвіту, яка здатна знищити забобонність. Ці епізоди також вказують на те, що земство не забезпечувало селян лікарями. Через це письменник відправляє Рисю за кордон вивчати медицину для того, щоб вона повернулася у Жуківку і допомагала землякам.

Письменник також усвідомлював, як багато у шкільництві залежить від особи вчителя. Щиро вболіваючи за підвищення рівня народної освіти в Україні, О. Кониський намагався привернути увагу громадськості до незадовільних умов життя і діяльності народного вчителя. В оповіданні «Козарський ланок» молодий вчитель Ілля Коломієць змушений переїжджати з одного села в інше через неприязнь шкільного інспектора. Покинувши гарно облаштовану школу в селі Дрімайлівка, вчитель прибуває до іншого села і з'ясовує, в якому стані знаходиться Горбанівська школа: «По стінах від стелі до низу видно було патьоки, в хаті несло цвіллю. Чотири шибки у вікнах були вибиті, дірки позатикані дрантям» [7, 172].

Також виникли проблеми і з умовами проживання. Побут вчителя був не облаштованим. Такі жахливі умови свідчать про те, що сільські діти не відвідували школи, тому із храму науки зробили хлів для гусей та телят. Очевидно, що школу потрібно було полагодити, тому Ілля звертається по допомогу до волосного старшини. Але у відповідь чує, що ні школою, ні його помешканням ніхто займатись не буде, бо саме йдуть жнива, і людям

ніколи. Всі питання, які виникали в селі, як правило, вирішувала місцева громадська рада. Між учителем та селянами виникає конфлікт. Громада не зацікавлена у відбудові школи, вона її ненавидить і не сприймає: «Де в біса видано, щоб у жнива возитися коло тієї школи! Дощ за ший не йде, можна повременить» [7, 182]. Очевидно, що причиною такої ненависті є бідність селян, адже на ремонт школи потрібні кошти, яких у них не було. Попри небажання селян, школу все-таки полагодили, але за доносом зажерливого попа Гречаного вчителеві прийшов наказ переїжджати в інше село. Ні людям, ні місцевій владі школа не потрібна.

Аналіз кількох художніх текстів письменника показує, що, передусім, він звертався до інтелігенції, яка була відповідальною за культуру, з метою спрямувати її зусилля на розвиток національного руху. Як українофіл О. Кониський дбав про створення єдиної національної школи, поширення освіти серед всього українського народу, виховання української провідної верстви населення та розбудову національної науки, що знайшло відгомін у його власних текстах і стало одним із основних можливих варіантів пропаганди таких ідей.

Джерела:

1. Антонович В. Олександр Якович Кониський (Некролог) / В. Антонович // Літературно-науковий вісник. – 1901. – Т. 13. – Кн. 1. – С. 46-47.
2. Возняк М. З життя чернігівської Громади в 1861-1863 рр. Листи Леоніда Глібова та Степана Носа до Ол. Кониського / М. Возняк // Україна. – 1927. – № 6. – С. 114-124.
3. Возняк М. Листування Костомарова з Кониським / М. Возняк // Україна. – 1925. – № 3. – С. 72-77.
4. Граховецький Д. Перші недільні школи на Полтавщині та їх діячі (1860-1862 рр.) / Д. Граховецький // Україна. – 1928. – № 4. – С. 56; 60-64.
5. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов; за ред. М. Насенка. – К., 1995. – 688 с.
6. Єфремов С. Олександр Якович Кониський (Некролог) / С. Єфремов // Киевская старина. – 1901. – Т. 72. – С. 125-130.
7. Кониський О. Оповідання. Повість. Поетичні твори / О. Кониський. – К.: Наукова думка, 1990. – 640 с.
8. Кониський О. Семен Жук та його родичі / О. Кониський // Правда. – 1875. – Т. 8. – 1026 с.
9. Стебницький П. Спомини про О. Я. Кониського / П. Стебницький // Літературно-науковий вісник. – 1902. – Т. 20. – Кн. 12. – С. 162-167.
10. Українська радянська енциклопедія: У 12-ти т. Т. 5 / укл. М. Бажан. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1980. — С. 357.
11. Франко І. Збірка творів: У 50-ти т. Т. 41 / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 364.
12. Франко І. Молода Україна. Провідні ідеї й епізоди / І. Франко. – Львів, 1910. – Ч. 1. – С. 33; 42.

13. Франко І. О. К. (Некролог) / І. Франко // Літературно-науковий вісник. – 1901. – Роч. 4. – Т. 13. – С. 46.
14. Франко І. Про жите і діяльність Олександра Кониського / І. Франко. – Львів, 1901. – 36 с.
15. Турчина І. Проблеми української національної освіти в педагогічній спадщині О. Кониського : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / І. Турчина. – Чернігів : ЧДПУ, 2010. – 20 с.